

TURKŲ IR GRAIKŲ KONFLIKTO SŪKURYJE ĮSIPLESKUSI
MEILĖS ISTORIJA, PERŽENGIANTI KARTAS IR KULTŪRAS

ELIF SHAFAK

IŠEINANČIŲ
MEDŽIŲ
SALA

TYTO ALBA

ELIF SHAFAK

IŠEINANČIŲ MEDŽIŲ SALA

ROMANAS

Iš anglų kalbos vertė
Rūta Razmaitė

VILNIUS 2022

Elif SHAFAK
THE ISLAND OF MISSING TREES
Viking, an imprint of Penguin
Books, Great Britain, 2021

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Copyright © Elif Shafak, 2021

Cover design and illustration by Julia Connolly, Penguin Random House

© Rūta Razmaitė, vertimas į lietuvių kalbą, 2022

© „Tyto alba“, 2022

ISBN 978-609-466-655-1

SALA

Kadise Viduržemio jūros pakrašty plytėjo įstabi sala, iš kurios ją pamilę keliautojai, pilgrimai, kryžiuočiai ir pirkliai arba nenorėdavo išvykti, arba nuviję kanapines virves mėgindavo nusitempti į savus kraštus.

Legendos? Galbūt.

Bet legendos tam ir yra, kad primintų pamirštą praeitį.

Praėjo daug metų nuo tada, kai iškeliavau lėktuvu minkšutės juodos odos lagamine, ir daugiau ten negrįžau. Įsikūriau kitame krašte, Anglijoje, ten užaugau ir įleidau šaknis, tačiau nebuvo nė dienos, kad nesvajočiau sugrįžti atgalios. Namu. Tėvynėn.

Ji tikriausiai tebėra ten, kur ją palikau, kylanti ir grimzianti kartu su bangomis, baltomis putomis dūžtančiomis į uolėtą pakrantę, kryžkelėje tarp trijų žemynų – Europos, Afrikos ir Azijos, taip pat Levanto – neaprėpiamo, neižengiamo krašto, visiškai išnykusio iš dabartinių žemėlapių.

Žemėlapis – tai dvimatis atvaizdas su sutartiniais ženklais ir nubraižytomis linijomis, kurios už mus nusprendžia, kas mūsų

draugai ir kas priešai, ką mylėti ir ko nekęsti, o kam likti visai abejingiems.

Kartografija – tai dar vienas istorijų, kurias pasakoja nugalėtojai, pavadinimas.

Nes istorijos, kurias pasakoja pralaimėjusieji, pavadinimo neturi.

* * *

Štai kokią ją menu: auksiniai paplūdimiai, skaidrus it krištolas žydras vanduo, vaiskus dangus. Jūriniai vėžliai kasmet išropoja į krantą dėti kiaušinių smulkučiame smėlyje. Vėlyvos popietės vėjas atneša gardenijų, ciklamenų, levandų ir sausmedžio kvapus. Baltintomis namų sienomis raizgosi visterijos, su negėstančia svajoklių viltimi siekdamos paties dangaus. O kai naktis ima bučiuoti tavo odą, pajunti svaiginantį jazminų aromatą. Mėnulis, kuris čia daug arčiau Žemės, ryškus ir didžiulis kaba virš stogų, savo šviesa užliedamas skersgatvius ir akmenimis grįstas gatveles. Tačiau net ir šviesoje esti šešėlių. Tamsoje girdėti nepasitikėjimo ir sąmokslo persmelkti kuždesiai. Mat sala padalinta į dvi dalis – šiaurinę ir pietinę. Kiekviena su savo kalba, raštu ir prisiminimais, o kai saliečiai meldžiasi, tai retai kada tam pačiam Dievui.

Pertvara, tarsi peilio rėžis per širdį, dalina sostinę į dvi dalis. Palei demarkacijos liniją – sieną – rikiuojasi kulų išvarpyti apleisti namai, tušti kiemai, kuriuose randus paliko sprogusios granatos, nykstančios krautuvėlės, pakibę ant sulūžusių vyrių laikosi kalinėti vartai, kadaise prabangūs automobiliai rūdija po storu dulkių sluoksniu... Kelius pastoja spygliuotos vielos ritiniai, smėlio maišai, cemento statinės, prieštankiniai grioviai

ir sargybinių bokšteliai. Gatvės nutrūksta staiga, tarsi nebaigta mintis, neišjaustas jausmas.

Kareiviai, kai nepatruliuoja, stovi sargyboje su automatais rankose. Jauni, kamuojami nuobodulio vieniši vyrai iš skirtingų pasaulio kampelių, kurie ne kažin ką žinojo apie salą ir jos sudėtingą istoriją, kol patys neatsidūrė svetimame krašte. Ant sienų oficialūs užrašai didelėmis ryškiomis raidėmis perspėja:

TOLIAU EITI DRAUDŽIAMA
NESIARTINTI. DRAUDŽIAMA ZONA
DRAUDŽIAMA FOTOGRAFUOTI IR FILMUOTI

Už barikadų matyti kreida pakeverzoti kažkurio praeivio žodžiai:

SVEIKI ATVYKĘ Į NIEKIENO ŽEMĘ

Atitvara, perskyrusi Kiprą nuo vieno krašto iki kito – neutrali zona, kurioje patruliuoja Jungtinių Tautų kariai, – tęsiasi 177 kilometrus, jos plotis svyruoja nuo kelių metrų iki šešių kilometrų. Ji eina per apleistus kaimus ir atokius užkampius, pelkes ir dirbamus laukus, pušynus ir derlingas lygumas, vario kasyklas ir archeologines kasavietes, rangosi it senovinės upės vaiduoklis. Tačiau čia, sostinėje, ji labiau pastebima, apčiuopiama, grėsminga.

Nikosija, vienintelė padalinta sostinė pasaulyje.

Toks apibūdinimas gali pasirodyti kone poetiškas, tarsi ji būtų kažkuo ypatinga, gal net unikali, nepaklūstanti traukos dėsniams it smėlio laikrodyje į viršų kylanti vieniša smiltelė. Tačiau tikrovėje Nikosija – jokia išimtis, o tiesiog dar vienas pavadinimas segreguotų ir atskirtų bendruomenių sąrašė,

kuriame, vieniems pavadinimams nugrimzdus į istorinę užmarštį, juos pakeičia kiti. Tačiau šiuo metu tai keistenybė. Pasukutinis padalintas miestas Europoje.

Mano gimtasis miestas.

* * *

Tačiau yra daugybė dalykų, kurių nesulaikys jokia siena – net tokia aiški ir gerai saugoma. Tarkim, smarkių, sausų šiaurės vėjų, pučiančių nuo Egėjo jūros, vietinių švelniai vadinamų *meltemi* ar *meltem*. Taip pat drugelių, žiogų ir driežų, net sraigų, kad ir kokios lėtos jos būtų. Atsitiktinio gimtadienio baliono, ištrūkusio iš vaiko rankos ir padange nuklydusio į kitą pusę – priešo teritoriją.

Ir, žinoma, paukščių. Didieji pilkieji garniai, vapsvaėdžiai, juodagalvės startos, geltonosios kielės, baltakaktės medšarkės, ankstyvosios pečialindos ir mano mylimiausios – volungės. Migruojantys iš šiaurinio pusrutulio paukščiai dažniausiai skrenda naktį, kai tamsa paslepia sparnų galiukus ir išryškina raudonus žiedus apie akis. Ši sala – tai pusiaukelė ilgoje kelionėje į Afriką, skrydžio pertraukėlė, atokvėpio akimirka, tarpinis lizdas.

Nikosijoje yra kalva, kur ieškodami maisto suskrenda visokiausių plunksnų paukščiai. Čia, peraugusių gervuogių, geliančių dilgėlių ir viržių kupstų tankmėje, slepiasi senas šulinys su mediniu velenu, gergždžiančiu nuo menkausio pasukimo, ir prie virvės pririštu metaliniu kibiru, išėstu rūdžių ir apaugusiu dumbliais. Šulinyje visada vėsu ir tamsu nors į akį durk, net tada, kai tiesiai virš jo spigina kaitri vidudienio saulė. Tarsi amžinai alkana burna, išsižiojusi naujo kąsnio, jis praryja šviesą

ir šilumą, kiekvieną dulkę ir krislą, ir jie pradingsta jo ilgoje akmeninėje gerklėje.

Jei kartais užklystumėte ten vedami smalsumo ar nuojautos, persisvėrę per kraštą pažvelkite žemyn. Akims apsirpatus su tamsa gal net pavyks išvysti blykstelėjimą, kokius palieka žuvų žvynai prieš joms nyrant į gelmę. Bet neapsigaukit. Ten nėra žuvų. Nėra nei gyvačių, nei skorpionų. Nėra net vorų, kabančių ant savo šilkinųjų gijų. Spindesį skleidžia ne kokia gyva būtybė, o senovinis kišeninis laikrodis – aštuoniolikos karatų aukso dangtelis apvestas perlamutru su viduje išgraviruotomis eilėmis:

*Likimas šičia atvedė tave,
Tad neskubėki leistis vėl į kelį...*

Nugarėlėje – dvi raidės, teisingiau, ta pati raidė, atsikartojanti du kartus:

J ir J

Šulinys dešimties metrų gylio ir pusantro metro skersmens. Suręstas iš nežymiai lenktų, tašytų akmenų, horizontaliomis eilėmis besileidžiančių iki pat drumzlino vandens. Šulinio dugne įkalinti du vyrai – visų mėgstamos tavernos savininkai. Liekni, vidutinio ūgio, didelėmis atlėpusiomis ausimis, dėl kurių mėgdavo pašiepti vienas kitą. Abu gimę ir augę saloje, perkopę ketvirtą dešimtį pagrobti, sumušti ir nužudyti. Tada įmesti į šulinį, prieš tai surišus grandinėmis ir prikabinus trijų litrų aliejaus skardinę, pripiltą betono, kad niekada neiškiltų į paviršių. Vieno jų pagrobimo dieną turėtas kišeninis laikrodis sustojo lygiai aštuonios minutės po vidurnakčio.

Laikas – tai paukštis giesmininkas, ir kaip bet kuris giesmininkas gali atsidurti nelaisvėje. Gali būti kalinamas narvelyje ilgiau, nei įsivaizduojate. Bet negali būti kalinamas amžinai.

Nes jokia nelaisvė netrunka amžinai.

Vieną dieną vandenyje mirkstančios grandinės surūdys ir sutrūkinės, o sustingusi betono širdis atsileis, kaip laikui bėgant atsileidžia net kiečiausios širdys. Du kūnai išsilaisvins ir ims kilti link viršuje plytinčio dangaus, apšviesti vandenyje lūžtančių saulės spindulių, kils palaimingos žydrynės link, iš pradžių lėtai, paskui vis greičiau ir greičiau, kone karštligiškai, kaip perlų narai, norintys kuo greičiau įkvėpti gurkšnį oro.

Anksčiau ar vėliau apleistas šulinys vienišoje įstabioje saloje Viduržemio jūros pakrašty sugrius, atskleisdamas savo paslaptis, nes nėra tokios paslapties, kuri ilginiui neišaiškėtų.

PIRMA DALIS

KAIP PALAIDOTI MEDŲ

MERGAITĖ, VARDU SALA

Anglija, XXI amžiaus antrasis dešimtmetis

Brok Hilo vidurinėje šiaurės Londone vyko paskutinė metų pamoka. Vienuolika klasė. Istorija. Iki skambučio buvo likę penkiolika minučių ir mokiniai nenustygo vietoje, nekantriai laukdami prasidedančių kalėdinių atostogų. Visi, išskyrus vieną.

Šešiolikmetė Ada Kazantzakis tyliai sėdėjo savo įprastoje vietoje prie lango klasės gale. Tamsūs žvilgantys plaukai žemai suimti į uodegėlę, švelnus veidas išvargęs ir įsitempęs, didelės, rudos akys bylojo apie bemiegę naktį. Ji nelaukė nei artėjančių švenčių, nei žadėto sniego. Retkarčiais vogčiomis dirstelėdavo pro langą, bet veidas liko nepasikeitęs.

Vidudienį iškrito kruša. Balti lediniai šratai draskė paskutinius medžių lapus, barbeno į dviračių pastogę, o pasiekę žemę šoko savo pašėlusį šokį. Po kiek laiko kruša baigėsi, bet oras akivaizdžiai subjuro. Artėjo audra. Ryte per radiją pranešė, kad ne daugiau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas Britaniją pasieks arktinis ciklonas, atnešiantis rekordinius šalčius, lijundrą ir pūgas. Tikėtini vandentiekio ir elektros sutrikimai bei trūkė vamzdžiai grasino paralyžiuoti didžiąją dalį Anglijos,

Škotijos bei dalį šiaurės Europos. Visi suskubo apsirūpinti atsargomis – žuvies konservais, keptomis pupelėmis, makaronais, tualetiniu popieriumi – lyg ruošūsi apgulčiai.

Mokiniai visą dieną šnekėjo apie artėjančią audrą nuogaustaudami, kad ji gali sujaukti atostogų planus ir numatytas keliones. Visi, išskyrus Adą. Jos nelaukė nei susitikimai su giminaičiais, nei egzotinės kelionės. Tėvas neketino niekur vykti – reikėjo dirbti. Tiesą sakant, jam visada reikėjo dirbti. Tėvas buvo nepataisomas darboholikas, tą galėjo patvirtinti kiekvienas jį pažinojęs, tačiau po motinos mirties jis pasinėrė į savo tyrinėjimus tarsi žvėris, savo urve ieškantis saugaus prieglobsčio ir šilumos.

Kažkuriuo savo neilgo gyvenimo tarpu Ada suprato, kad jos tėvas labai skiriasi nuo kitų tėvų, bet jai vis tiek buvo sunku susitaikyti su jo manija augalams. Kitų vaikų tėvai dirbo parduotuvėse, biuruose ar valstybinėse įstaigose, vilkėjo kostiumus su baltais marškiniiais ir avėjo išblizgintus batus, o jos tėvo kasdienę aprangą sudarė neperšlampama striukė, žalios ar rudos moleskino kelnės ir sunkūs darbiniai batai. Vietoj portfelio jis nešiojo per petį permetamą maišą, kuriame galėjai rasti įvairiausių daiktų – didinamąjį stiklą, botaniko rinkinį, augalų presą, kompasą ir užrašų knygeles. Kiti tėvai nuolatos kalbėdavo apie verslą ir laukiančią pensiją, o jos tėvą labiau domino pražūtingas pesticidų poveikis, sėklų dygimo niuansai ar žala ekologijai dėl kertamų miškų. Jis kalbėjo apie kirtimų žalą su tokia aistra, su kokia kiti tėvai aptardavo vertybinių popierių kainų svyravimus. Ir ne tik kalbėjo, bet ir rašė. Jis buvo evoliucinis ekologas ir botanikas, jau išleidęs dvylika knygų. Tarkim, viena iš jų vadinosi „Paslaptinga karalystė: grybai, suformavę praeitį ir keičiantys ateitį“. Kita jo monografija buvo skirta nertims,

kerpsamanėms ir samanoms. Ant viršelio pavaizduotas akmeninis tiltas per upelį, apžėlęs aksominėmis samanomis. Virš idiliško vaizdelio švietė paauskuotas užrašas „Europos samanų vadovas“, o po juo didžiosiomis raidėmis puikavosi pavardė: KOSTAS KAZANTZAKIS.

Ada neįsivaizdavo, kas galėtų skaityti tėvo parašytas knygas, ir nedrįso užsiminti apie tai mokykloje. Neketino suteikti klasiokams dar vienos dingsties padaryti išvadą, kad ji – ir jos šeima – tikri keistuoliai.

Tėvas labiau vertino augalų nei žmonių draugiją. Visada toks buvo, bet, kai motina buvo gyva, pakęsdavo jo ekscentriškumą, galbūt todėl, kad ir pati buvo keistoka. Po motinos mirties Ada pajuto, kaip tėvas tolsta nuo jos, o gal ir ji pati nuo jo tolo – sunku pasakyti, kuris kurio vengė namuose, persmelktuose skausmo ir sielvarto. O dabar jiedu bus priversti likti ten vieni du, ne tik per audrą, bet ir per visas Kalėdų šventes. Bliki tikėtis, kad tėvas nepamiršo pasirūpinti atsargomis.

Ados akys nuslydo sąsiuvinui. Atversto puslapio apačioje ji ėmėsi piešti drugelį. Lėtai nupiešė sparnus – trapius, lengvai pažeidžiamus.

– Ei, turi kramtomos?

Pabudusi iš apmąstymų Ada pasuko galvą. Jai patiko sėdėti klasės gale, bet tai reiškė, kad suolu teks dalintis su Ema Rouz, kuri turėjo bjaurų įprotį traškinti pirštų sąnarius, be paliovos žiaumoti gumą, nors mokyklos taisyklės tai draudė, bei buvo linkusi leistis į kalbas, kurios nieko nedomino.

– Deja, – Ada papurtė galvą ir nervingai žvilgtelėjo į mokytoją.

– Istorija – nuostabus dalykas, – kalbėjo ponias Valkot. Iš už stalo buvo matyti tvirtai į žemę įremti brogai – galima pamanyti,

kad stalias jai atstojo barikadą, kuria reikėjo atsitverti nuo dvidešimt devynių mokinių. – Jei nesuprantame praeities, kaip galime keisti ateitį?

– Negaliu jos pakęsti, – po nosimi sumurmėjo Ema Rouz.

Ada nieko neatsakė. Nebuvo tikra, ar Ema Rouz omenyje turėjo ją, ar mokytoją. Pirmuoju atveju neturėjo kaip pasiteisinti. Antruoju – paprasčiausiai nesutiko. Ji mėgo poniją Valkot, kuri, būdama geros širdies, sunkiai palaikydavo drausmę klasėje. Ada buvo girdėjusi, kad prieš kelerius metus ji neteko vyro. Ji ne kartą mėgino įsivaizduoti, kaip atrodo mokytojos kasdienybė: kaip rytais sunkiai kelia iš lovos savo tuklų kūną, skuba į dušą, kol nesibaigė karštas vanduo, rausiasi po spintą ieškodama tinkamos suknelės, niekuo nesiskiriančios nuo vakarykštės, ruošia pusryčius dvyniams ir veža juos į darželį – visa suplukusi ir atsiprašinėdama. Dar ji įsivaizduodavo, kaip mokytoja liečia save naktimis, jos pirštai suka ratus po medvilniniais naktiniais, o retkarčiais pasikviečia vyrų, kurie palieka purvinus pėdsakus ant kilimo ir kartėlių sieloje.

Ada nežinojo, ar jos fantazijos bent kiek atitinka tikrovę, bet nujautė, kad taip. Tam ji turėjo gabumų – ir veikiausiai tik tam. Užuosdavo kitų liūdesį kaip gyvūnai iš tolo užuodžia vienas kitą.

– Na ką, ir paskutinis dalykas prieš jus paleidžiant, – pliaukštelėjo rankomis mokytoja. – Kitą semestrą nagrinėsime migraciją ir kartų kaitas. Nesudėtinga ir įdomi tema prieš visa galva pasineriant į kartojimą ir pasiruošimą egzaminams. Tai gi, per atostogas turėsite pašnekinti vyresnio amžiaus giminaitį. Geriausia senelius, bet tiks bet kuris šeimos narys. Paklausinėkite apie jų jaunystę ir parašykite keturis penkis puslapius.

Per klasę nuvilnijo nepatenkintų atodūsių banga.

– Ir būtinai pagrįskite savo rašinį istoriniais faktais, – kalbėjo mokytoja, nekreipdama dėmesio į mokinių reakciją. – Lauksiu išsamios analizės, pagrįstos įrodymais, o ne spėlionėmis.

Dar viena atodūsių ir aimanų banga.

– Ir nepamirškite pasidomėti šeimos paveldu – tarkim, senoviniu žiedu, vestuvine suknele, vintažiniu porceliano servizu, rankų darbo skiautinių antklode, laiškų dėžute ar šeimos receptais – bet kuo, kas gali būti perduota iš kartos į kartą.

Ada nuleido akis. Ji nepažinojo nė vieno giminaičio nei iš tėvo, nei iš motinos pusės. Žinojo, kad jie gyvena kažkur Kipre, bet tuo žinios ir baigėsi. Kokie jie žmonės? Ką veikia? Ar atpažintų ją prasilenkę gatvėje ar netikėtai susitikę prekybos centre? Vienintelė artima giminaitė, apie kurią teko girdėti, buvo teta Merjem, kurios nuotaikingi atvirukai su saulėtais paplūdimiais ir laukinių gėlių pievomis buvo vienintelis jos pėdsakas jų gyvenime.

Ir nors giminaičiai jai buvo paslaptis, dar didesne paslaptimi tapo pats Kipras. Žinoma, ji matė nuotraukų internete, bet nė karto nesilankė saloje, – tokiu vardu ji ir buvo pavadinta.

Motinos gimtąja kalba jos vardas reiškė „sala“. Kai buvo mažesnė, manė, kad galvoje turima Didžioji Britanija, vienintelė jai žinoma sala, ir tik vėliau sužinojo, kad yra ir kita, tolima sala, kurioje ji ir buvo pradėta. Tas atradimas ją sutrikdė, netgi privertė jaustis nejaukiai. Pirma, tai priminė apie tėvų seksą – apie tai ji negalėjo nė pagalvoti. Antra, neišvengiamai susiejo su vieta, egzistuojančia tik jos vaizduotėje. Ji pridėjo savo vardą prie neanglišku žodžių kolekcijos, kurią tarsi akmenukus nešiojosi kišenėse, – žodžių, kurie skambūs ir žadinantys smalsumą, bet tolimi ir svetimi, neižvelgiami kaip jūros nugludinti akmenukai, kurių prisirenki pakrantėje, o grįžęs namo nežinai

kur dėti. Tarp jų taip pat buvo posakių, dainų, melodijų. Bet tai viskas. Tėvai jos nemokė savo gimtųjų kalbų, namuose kalbėdavosi tik angliškai. Ada nemokėjo nei tėvo gimtosios graikų, nei motinos turkų kalbos.

Vaikystėje paklausus, kodėl jie dar nebuvo Kipre susitikti su giminėmis arba kodėl šie neaplanko jų Anglijoje, tiek tėvas, tiek motina kaskart rasdavo galybę pasiteisinimų. Netinkamas metas, daug darbo, yra kitų išlaidų ir taip toliau, ir panašiai. Pamažu įsikerojo įtarimas, kad tėvų šeimos nepripažino jų santuokos. O tokiu atveju ir ji pati, kaip tos santuokos išdava, yra nepripažįstama. Nepaisant to, Ada iš paskutiniųjų vylėsi, kad jei bent kas iš giminaičių susitiktų su ja ir tėvais, atleistų už viską, už ką nebuvo atleista.

Tačiau po motinos mirties Ada nustojo klausinėjusi apie gimines. Jei jie nesiteikė dalyvauti laidotuvėse, kažin, ar pamiltų velionės dukrą – mergaitę, kurios nė nebuvo matę.

– Šnekėdamiesi su vyresniąja karta jų nesmerkite, – pasakė mokytoja. – Tiesiog dėmesingai išklauskite, pasistenkite į viską pažvelgti jų akimis. Ir būtinai įrašykite visą pokalbį.

– Tai jei kalbinsime buvusį nacį, ir su juo turėsime kalbėti pagarbiai? – įsiterpė pirmoje eilėje sėdintis Džeisonas.

Mokytoja atsiduso.

– Sakyčiau, pernelyg drastiškas pavyzdys. Ne, tokiu atveju pagarbos negalima reikalauti.

Džeisonas išsišiepė, jis pasiekė savo.

– Mokytoja, – prabilo Ema Rouz. – Namie turime senovinį smuiką. Ar jį galima laikyti šeimos paveldu?

– Žinoma, jei jis priklausė kelioms jūsų šeimos kartoms.

– Taip, turime jį jau daug metų, – Ema Rouz net nušvito. – Mama sako, kad jis pagamintas Vienoje devynioliktame

amžiuje. Ar aštuonioliktame? Žodžiu, baisiai brangus, bet mes jo neparduodame.

Pakilo Zafaro ranka.

– Mes turime kraičio skrynią, priklausiusią mano senelei. Ji atsigabeno ją iš Pandžabo. Ar tiks?

Ada pajuto, kaip suspurdėjo širdis, ji nebegirdėjo, ką sako mokytoja. Tik visa sustingo stengdamasi nežvilgčioti į Zafarą, kad neišsiduotų, ką jam jaučia.

Prieš mėnesį jiedu netikėtai buvo suporuoti viename mokykliniame projekte – sukonstruoti prietaisą, matuojantį kalorijų kiekį įvairiuose produktuose. Kelias dienas derinus, bet taip ir nesuderinus laiko susitikti, Ada galiausiai nuleido rankas ir didžiąją dalį darbo padarė pati: perskaitė susijusius straipsnius, įsigijo detalių rinkinį ir sukonstravo kalorimetrą. Abu už projektą gavo aukščiausią pažymį. Kreivai šyptelėjęs Zafaras sutrikęs padėkojo – tas sutrikimas galėjo reikšti tiek sąžinės priekaištus, tiek abejingumą. Daugiau jie nesikalbėjo.

Ada dar niekada nesibučiavo su berniuku. Visos jos bendraamžės, susirinkusios rūbinėje prieš ar po kūno kultūros, jau turėjo ką pasipasakoti – tikro ar pramanyto, – visos, išskyrus ją. Tyla iš jos pusės neliko nepastebėta, tai paskatino erzinimą ir patyčias. Kartą savo kuprinėje rado paslapčiomis įkištą pornografinį žurnalą – aiškiai tikintis jos reakcijos. Ji visą dieną kankinosi, kad kuris nors mokytojas ras žurnalą ir praneš tėvui. Negali sakyti, kad ji būtų bijojusi tėvo kaip kai kurie mokiniai. Ji jautė ne baimę. Ir net ne kaltę, vėliau nusprendusi pasilikti žurnalą. Ir ne todėl nepapasakojo jam apie tą nutikimą – kaip ir visus kitus. Ji nustojo atvirauti su tėvu nuo tada, kai suprato, o gal instinktyviai pajuto, kad jos pareiga saugoti jį nuo skausmo.

Jei motina būtų gyva, Ada būtų žurnalą parodžiusi jai. Gal

net kikendamos būtų drauge jį pervertusios. Ar bent jau pasikalbėjusios, delnuose laikydamos puodelius karšto šokolado ir alsuodamos į veidą kylančiais garais. Motina suprasdavo maištingas mintis, nešvankias mintis, *tamsiąją mėnulio pusę*. Kartą pusiau juokais pasakė, kad ji pernelyg maištinga būti gera motina ir pernelyg motiniška būti tikra maištininke. Tik dabar, jai mirus, Ada suprato, kad, nepaisant visko, ji buvo gera motina – ir tikra maištininkė. Po jos mirties praėjo lygiai vienuolika mėnesių ir aštuonios dienos. Tai bus pirmosios Kalėdos be jos.

– O ką manai tu, Ada? – netikėtai paklausė mokytoja. – Ar pritari?

Grįžusiai prie piešinio Adai prireikė akimirkos kitos atplėšti žvilgsnį nuo drugelio. Pamačiusi, kad mokytoja žiūri tiesiai į ją, skaisčiai išraudo. Nugara įsitempė tarsi pajutus dar nesuprantamą pavojų. Kai pagaliau atgavo amą, balsas taip virpėjo, kad nebuvo tikra, ar ką pasakė.

– Prašau?

– Klausiu, ar, tavo manymu, Džeisonas teisus?

– Atleiskit, tamsta mokytoja... dėl ko teisus?

Klasėje pasigirdo slopinamas krizenimas.

– Kalbėjome apie šeimos paveldą, – su nuvargusia šypsena priminė mokytoja. – Zafaras paminėjo senelės kraitinę skrynią, o tada Džeisonas pareiškė, kad tik moterys laikosi įsikibusios suvenyrų ir niekučių iš praeities. Klausiau, ar tam pritari.

Ada sunkiai nurijo seiles. Jautė, kaip pulsuoja smilkiniai. Ją apgaubė tiršta ir klampi tyla. Regėjo, kaip ji plečiasi it tamsus rašalas ant baltos nertos servetėlės, kokias buvo radusi motinos stalčiuje, sukarpytas dailiais kvadratėliais, perklotas popieriumi, lyg nenorėtų nei jų laikyti, nei ryžtųsi išmesti.

– Tai ką manai? – mokytojos balsas buvo švelnus, bet atkaklus.

Lėtai, pati nesuprasdama kodėl, Ada atsistojo triukšmingai atstumdamą kėdę plytelėmis klotomis grindimis. Atsikrenkštė, nors visai nežinojo, ką atsakyti. Galvoje buvo tuščia tuščia. Atverstame puslapyje nupieštas drugelis blaškėsi mėgindamas ištrūkti į laisvę ir galiausiai pakilo, nors nebaigti piešti sparnai nusitrynusiais kraštais kažin ar būtų galėję jį pakelti.

– Nepasakyčiau, kad tik moterys. Mano tėvas irgi.

– Tikrai? – susidomėjo mokytoja. – O dėl ko konkrečiai?

Dabar jau visų akys buvo įsmeigtos į ją laukiant logiško paaiškinimo. Vienose – švelnus gailestis, kitose – visiškas abejingumas, šis jai buvo arčiau širdies. Toks dėmesys sukaustė ir ji ausyse pajuto užesį lyg skęstų.

– Gal pateiktum pavyzdį? – paprašė mokytoja. – Ką kolekcionuoja tavo tėvas?

– Aaa... mano tėvas... – nutęsė Ada ir nutilo.

Ką ji galėjo apie jį pasakyti? Kad kartais jis pamiršta pavalgyti ar net kalbėti, ištisas dienas apsieina be normalaus maisto, net neištaria išbaigto sakinio, kad jei tik galėtų, visą gyvenimą praleistų savo sodelyje arba dar geriau – kur nors miške, sukisęs rankas į žemę, tarp bakterijų, grybų ir augalų, augančių ir čia pat suyrančių. Ką pasakyti apie tėvą, kad visi suprastų, koks jis, kai ji pati kartais jo nebesupranta.

Tad ji pasitenkino vieninteliu žodžiu:

– Augalus.

– Augalus... – aidu atkartoto mokytoja. Nieko nesupratusi ji susiraukė.

– Mano tėvas juos myli, – skubiai paaiškino Ada ir iškart pasigailėjo žodžių pasirinkimo.

– Kaip miela... jis mėgsta gėlytes! – įsikišo Džeisonas, nutaisęs šleikščiai saldų balsą.

Per klasę nuvilnijo nevaržomas juokas. Ada pastebėjo, kad net jos draugas Edas vengia jos žvilgsnio, nunarinęs pečius ir nuleidęs galvą apsimeta kažko ieškąs vadovėlyje. Tada pasidairė Zafaro ir išvydo jo spindinčias tamsias akis, kurios retai ją pastebėdavo, bet dabar tyrinėjo smalsiai ir net susirūpinusios.

– Kaip gražu, – pasakė mokytoja. – Bet gal yra koks nors daiktas, turintis sentimentalią vertę?

Tą akimirką Adai kaip niekad norėjosi rasti tinkamus žodžius. Kodėl jie nuo jos slepiasi? Skrandis susitraukė, ją pervėrė aštrus skausmas, kelioms sekundėms užėmęs kvapą, ir ji negalėjo ištarti nė žodžio. O kai jau pajėgė kalbėti, išgirdo save lemenant:

– Jis daug laiko praleidžia su savo medžiais.

Mokytoja linktelėjo, šypsena jau nyko iš jos veido.

– Ypač su figmedžiu. Jis jo numylėtinis.

– Gerai. Gali sėstis, – pasakė mokytoja.

Bet Ada neklausė. Skausmas pakilo į viršų, tarp šonkaulių, mėgindamas išsiveržti lauk. Krūtinę suspaudė nematomos rankos. Ji pasijuto apsvaigusi, lyg žemė slystų iš po kojų.

– Dieve, kokia mėmė, – sušnibždėjo kažkas pakankamai garsiai, kad ir ji išgirstų.

Ada stipriai užsimerkė, jausdama, kaip pastaba nutvilkė ją, palikdama kraujuojantį randą. Tačiau jokie žodžiai ar veiksmai nebuvo baisesni už neapykantą, kurią jautė sau. Kas jai darosi? Kodėl negali atsakyti į paprastą klausimą kaip visi?

Vaikystėje ji mėgo suktis ratu ant turkiško kilimo, kol apsvaigdavo galva, ir parkritusi stebėti apie ją besisukantį pasaulį. Ji vis dar prisiminė rankomis austo kilimo raštus, pažyrančius tūkstančiais žiežirbų, spalvoms liejantis vienai su kita – raudonai su žalia, geltonai su balta. Bet dabar svaigulys buvo kitoks.

Ji pasijuto patekusi į spąstus, už jos užsitrenkė durys ir tarkštelėjo skląstis. Ją tarsi suparalyžiavo.

Jau ne kartą jautėsi taip, lyg savyje nešiotų svetimą liūdesį. Per biologijos pamokas jie sužinojo, kad vaikas paveldi po vieną chromosomą iš motinos ir tėvo – ilgas DNR spirales su tūkstančiais genų, milijardais neuronų ir trilijonais juos siejančių saitų. Visa genetinė informacija, tėvų perduodama palikuoniui – išlikimas, augimas, reprodukcija, plaukų spalva, nosies forma, strazdanos, čiaudėjimas šviečiant saulei – viskas buvo tenai. Tačiau niekas neatsakė į ją kamuojantį klausimą – ar galima paveldėti tokį neapčiuopiamą ir neišmatuojamą dalyką kaip sielvartas?

– Gali sėstis, – pakartojo mokytoja.

Ji nepajudėjo.

– Ada... Negirdėjai, ką pasakiau?

Tebestovėdama ji pamėgino nuvyti baimę, užtvindžiusią gerklę ir nosį. Ji priminė jūros skonį po negailestingai svilinančia saule. Palietė ją liežuvio galiuku. Tik tai buvo ne sūraus vandens, o šilto kraujo skonis. Pati nepajuto, kaip įsikando į skruostą.

Žvilgsnis nuklydo į langą, už kurio artėjo audra. Pilkame danguje po švininiais debesimis ties horizontu žioravo kruvinas ruožas it sena, taip ir neužgijusi žaizda.

– Prašau atsisėsti, – išgirdo ji mokytojos balsą.

Bet ji ir vėl nepakluso.

Ir tik vėliau, daug vėliau, kai blogiausia jau buvo praeity ir ji gulėjo savo lovoje, taip ir neįstengdama užmigti, klausydama, kaip nemigos kamuojamas tėvas žingsniuoja po namus, Ada Kazantzakis grįžo į tą akimirką, tą laiko tarpą, kai galėjo paklausti mokytojos ir atsisėsti, taip pasislėpdama nuo smalsių akių, nematoma, bet ir netrikdoma, galėjo palikti viską taip, kaip yra. Jei tik būtų susilaikiusi nuo tolesnio žingsnio.

FIGA

Šią popietę, kai virš Londono susitvenkė audros debesys, o patsaulis nugrimzdo į melancholiją, Kostas Kazantzakis palaidojo mane sode. Teisingiau, sodo gale. Paprastai man čia patikdavo – tarp vešlių kamelijų, saldžiai kvepiančių sausmedžių ir hamamelių su vorus primenančiais žiedais, – bet šiandien nebuvo paprasta diena. Nusprendžiau nenukabinti nosies ir į viską žvelgti optimistiškai. Nepavyko. Jaučiausi sutrikusi, apimta nerimo. Manęs dar niekada nelaidojo.

Nepaisydamas šalčio, Kostas Kazantzakis nuo pat ankstyvo ryto plušėjo sode. Ant antakių pakibo prakaito lašeliai, jie suspindėdavo kaskart kojai pamynus plieninio kastuvo kraštą į kietą žemę. Už jo ant žemės tįso medinių grotelių šešėliai – vasarą jos apaugs vijoklinėmis rožėmis ir raganėmis, bet dabar ten tik perregima siena, skirianti mūsų sodą nuo kaimynų. Prie kojų, šalia sraigės paliktos sidabrinės šliužės pamažu kilo žemių krūva, drėgnų ir birių palietus. Veidą gaubė iš burnos virstančio garo kamuoliai, pečiai sukumpę po tamsiai mėlyna parka, piršta vintažinėje krautuvėlėje Portobelo Roude, o

krumpliai raudoni ir apdraskyti, iš žaizdų kur ne kur sunkėsi kraujas, bet jis, regis, to nepastebėjo.

Mane kaustė šaltis ir – nesinorėjo prisipažinti net sau pačiai – baimė. Mielai būčiau pasidalijusi savo nerimu su Kostu. Deja, negalėjau kalbėti, o ir jis buvo pernelyg išsiblaškęs, kad mane išgirstų – paskendęs mintyse darbavosi kastuvu nė nežvilgtelėdamas į mano pusę. Baigęs padės kastuvą į šalį, pažvelgs į mane žaliomis kaip šalavijai akimis, kurios, žinau, regėjo tiek grožio, tiek skausmo, ir paguldys mane į tuščią duobę.

Iki Kalėdų buvo likusios vos kelios dienos ir visa kaimynystė žėrėjo girliandomis ir lietučiais. Kiemuose stovėjo pripučiami Kalėdų Seniai ir elniai plastikinėmis šypsenomis. Parduotuvių tentai buvo padabinti ryškiaspalviais, švieselėmis mirksinčiais vainikais, o namų languose spindėjo žvaigždės, leisdamos vogčiomis mesti akį į svetimus gyvenimus, kurie visada atrodė paprastesni, džiugesni, laimingesni.

Kažkur gyvatvorėje pragydo rudoji devynbalsė – trumpomis, šaižiomis natomis. Kažin, ką tokiu metų laiku mūsų sode veikia Šiaurės Afrikos žvirblelis? Ir kodėl neišskrido į šiltesnius kraštus su kitais, kurie jau veikiausiai pakeliui į Pietus, o šiek tiek pakeitę kryptį pasiektų Kiprą ir aplankytų mano gimtinę.

Žinojau, kad jie retkarčiais paklysta, tie praskrendantys paukščiai. Kad ir retai, taip nutinka. O kartais jie tiesiog nebeįstengia skristi, tęsti kelionės, kuri kartojasi metai iš metų, bet niekada nebūna tokia pati, kaip ir tie bekraščiai toliai kiek tik užmato akys, todėl jie lieka žiemoti, net jei tai reiškia šaltį, alkį ir dažnai mirtį.

Šiais metais žiema atėjo anksti, visai nepanaši į švelnią pernykštę – su debesimis, lietumis, pažliugusiais takeliais ir pilkais, niūriais atspalviais – tipiską senos geros Anglijos žiemą. Šiais

metais nuo pat ankstyvo rudens orai buvo nenuspėjami. Naktimis kaukiantys vėjai atgindavo nekviestas, įkyrias mintis, kuriuos slypi kiekvieno mūsų pašamonėje ir kurias retas yra pasirėngęs pripažinti ar – dar rečiau – suprasti. Rytai rasdavome ledo sukaustytus kelius ir žolę, styrančią it smaragdo šukės. Londono gatvėse miegojo tūkstančiai benamių, mieste esančių prieglaudų neužteko nė ketvirtadaliui.

Ateinanti naktis turėjo būti šalčiausia iš visų. Ledinės oro adatėlės jau varstė visa, kas gyva. Todėl Kostas ir skubėjo, kol žemė dar nesušalo į ragą.

Audra Hera – toks vardas buvo duotas artėjančiam ciklonui. Šįkart ne Džordžas, Olivija, Čarlzas ar Matilda, o mitologinis vardas. Buvo kalbama, kad ji bus smarkiausia per keletą šimtmečių, net smarkesnė už 1703-ųjų Didžiąją audrą, kuri nuo stogų plėšė čerpes, damoms atsegdavo banginio ūsų korsetus, džen telmenams nuo galvų plėšė pudruotus perukus, o elgetoms nuo kuprų – paskutinius skarmalus; kuri niokojo tiek iš molio drėbtas lūšneles, tiek fachverkinius namus, lyg popierinius vartė laivus ir išstūmė visas į Temzę srūvančias atliekas ant upės krantų.

Gal ir pramanai, bet aš jais tikiu. Kaip ir tikiu legendomis bei jų bylojamomis tiesomis.

Raminau save, kad jei viskas vyks kaip numatyta, būsiu palaidota tik tris mėnesius, gal net trumpiau. Kai pievose pražys narcizai, miškus užklos mėlynas varpelių kilimas ir nubus visa gamta, prisikelsiu ir aš, tiesi ir gyva. Bet, kad ir kaip stengiausi, niekaip nepavyko įsikibti tos menkutės vilties, nes atšiau-ri ir negailestinga žiema, rodės, niekada nesibaigs. Kita vertus, niekada nebuvo optimistė. Matyt, kalti genai – esu kilusi iš senos pesimistų kartos. Tad dariau tai, ką dažniausiai darydavau – įsivaizdavau visa, kas gali nutikti blogiausio. O jei kitąmet

pavasaris neateis ir aš amžiams liksiu po žeme? O jei atėjus ilgai lauktam pavasariui Kostas Kazantzakis pamirš mane iškasti?

* * *

Užtelėjęs vėjo gūsis perrėžė tarsi peilio ašmenys.

Kostas veikiausiai tai pastebėjo, nes nustojo kasęs.

– Vargšele mano. Visai baigi sušalti.

Jis visada manimi rūpinosi. Ir anksčiau, atšalus orams, dar davavo viską, kad mane išsaugotų. Pamenu, vieną žvarbią sausio popietę apstatė mane vėją sulaikančiomis paplūdimio sienelėmis, o kamieną apvyniojo maišiniu audeklu, kad prarasčiau kuo mažiau drėgmės. Kartą apdengė mane mulčiu. Sode pastatė šildykles, palaikančias šilumą per naktį, reikalingiausias prieš pat aušrą, tamsiausią ir šalčiausią nakties metą. Tokiomis valandomis dauguma mūsų panyra į amžinąjį miegą, iš kurio nebebabundama, – benamiai gatvėse ir mes...

...figmedžiai.

Esu *ficus carica*, dar žinomas kaip paprastasis figmedis, nors užtikrinu – anaiptol nesu paprastas. Priklausau garbingai šilkmedinių *Moraceae* šeimai iš augalų *Plantae* karalystės. Kilusi iš Mažosios Azijos, paplitau nuo Kalifornijos iki Portugalijos ir Libano, nuo Juodosios jūros pakrančių iki Afganistano kalvų ir Indijos slėnių.

Laidoti figmedžius žemėje atšiauriomis žiemomis ir prikelti juos pavasarį – keista, bet sena tradicija. Ji gerai žinoma italams, įsikūrusiems miestuose, kur būna minusinė temperatūra, Amerikoje ir Kanadoje, taip pat ispanams, portugalams, maltiečiams, graikams, libaniečiams, egiptiečiams, tunisiečiams, marokiečiams, alžyriečiams, izraeliečiams, palestiniečiams, iraniečiams,

kurdams, turkams, jordaniečiams, sirams, sefardams... ir mums, kipriečiams.

Jaunesniems gal ir ne, bet vyresniems šis paprotys gerai žinomas. Tiems, kurie palikę švelnų Viduržemio klimatą pirmieji atsikraustė į vėjuotus Vakarų miestus ir regionus. Tiems, kurie net prabėgus daugybei metų vis dar svajoja, kaip per sieną slapčia persigabenti jų mėgstamo dvokiančio sūrio, rūkyto pastermio, avienos vėdarų, šaldytų mantų, naminio tahinio, ceratonijos sirupo, *karidaki glyko* – graikinių riešutų sirupe, veršio skrandžio sriubos, blūznies dešrelių, tunų akių, avino sėklidžių... nors geriau paieškoję tikrai rastų kai ką iš šių delikatesų „pasaulio skonį“ skyreliuose vietiniuose prekybos centruose. Bet visi kaip vienas pasakys, kad skonis ne tas.

Pirmosios kartos imigrantai – ypatinga rūšis. Paprastai jie renkasi smėlinių, rudų, pilkų atspalvių drabužius. Spalvas, kuriuos neišsiskiria. Spalvas, kurios kužda, o ne rėkia. Jie linkę į oficialumą, nori, kad su jais būtų elgiamasi pagarbiai. Vaikšto netvirtai, tarsi vis dar neapsipratę su aplinka. Jie dėkingi už gyvenimo suteiktas galimybes ir subjauroti netekties randų – to, kas iš jų buvo atimta, amžinai be vietos, skiriami nuo kitų nebylios patirties, tarsi likę gyvi po sunkių avarių.

Pirmosios kartos imigrantai visada kalbasi su savo mėsais – žinoma, kai niekas negirdi. Jie patiki mums savo paslaptis, siekius ir svajones, net paliktas praeityje, užsikabinusias tarsi vilnos kuokštai spygliuotoje vieloje paslapčia kertant sieną. Nors dažniausiai jie tiesiog mėgaujasi mūsų draugija, plepa kaip su senais, išsiilgtais draugais. Jie švelniai rūpinasi augalais, ypač tais, kuriuos atsivežė iš savo prarastų tėvynių. Nes giliai širdyje žino, kad apsaugodamas nuo audros figmedį išsaugai ir kieno nors atminimą.

*Galima sakyti, kad kiekvienai akimirkai ir kiekvienai nuotakai
yra savas medis... O jei ieškai meilės ar ją praradai,
visada ateik prie figmedžio.*

Ebru Bilun nuotr.

ELIF SHAFAK (Elif Şafak, g. 1971 m.) – viena žymiausių vidurinės kartos turkų rašytojų, rašanti turkiškai ir angliškai, dėstanti politologiją ir sociologiją Turkijoje bei JAV. Kontroversiška jos proza pakerėjo daugybę skaitytojų visame pasaulyje: rašytoja yra išleidusi 19 knygų, jos kūryba verčiama į 55 kalbas. Tapatybės paieškos, kultūros ir tradicijų reikšmė šiandienos pasaulyje, jų įtaka žmonių tarpusavio santykiams yra vienos pagrindinių rašytoją dominančių temų. Lietuvoje jau išleisti didžiulį skaitytojų susidomėjimą pelnę E. Shafak romanai: „Keturiasdešimt meilės taisyklių“, „Ledinukų rūmai“, „Trys levos dukterys“, „Stambulo pavainikė“, „10 minučių 38 sekundės šiame keistame pasaulyje“.

1974 metai, netrukus įsiplieksiančio graikų ir turkų karinio konflikto Kipre išvakarės. Nesantaikos draskomoje Nikosijoje gyvena įsimylėję Kostas ir Defnė, priversti slapstytis nuo priešiškų akių – graikui ir turkei, krikščioniui ir musulmonei nevalia bičiuliautis, juo labiau mylėti. Saugiu prieglobsčiu jaunuoliams tampa „Laimingosios figos“ taverna, vienintelė vietelė, kurioje po svyrančiomis medžio šakomis ir prieskonių girliandomis Kostas ir Defnė gali pamiršti už durų tvyrančius įtampą ir nerimą. Tavernos viduje, stiebdamasis virš prakiurusio stogo, auga figmedis, slaptų įsimylėjėlių susitikimų ir tylių išsiskyrimų liudininkas, karo, suskaldžiusio Nikosiją į šipulius, stebėtojas. Šis figmedis tampa ir naujo gyvenimo, Kosto ir Defnės kuriamo daugiau nei 10 tūkstančių kilometrų nuo Kipro nutolusioje saloje, dalimi.

Londone auganti šešiolikmetė Kosto ir Defnės dukra Ada priversta tenkintis menkomis tėvų prisiminimų apie gyvenimą Nikosijoje nuotrupomis. Ji nė karto taip ir neišvydo gimtosios tėvų salos. Ieškodama atsakymų, Ada imasi narplioti dešimtmečius slepiamas šeimos paslaptis, nuoskaudų, išsiskyrimų ir netekčių kupinas istorijas.

„Išeinančių medžių sala“ – tai pasakojimas apie tapatybę ir jos našlą, sielvartą, gebantį įsiriti ir į ateities kartų sąmonę.

*Įstabus svarbiausių gyvenimo klausimų
apie tapatybę, istoriją ir prasmę
apmąstymas. – „Time“*

*Ambicinga, verčianti susimąstyti,
ši knyga nepaliks abejingų. –
„Kirkus Reviews“*

www.elifshafak.com

ISBN 978-609-466-655-1

TYTOALBA

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt